

KASIM TINISTANOV'UN KIRGIZ TÜRKÇESİ İÇİN HAZIRLADIĞI LATİN ALFABESİ*

İbrahim ATABEY**

Öz: Kasım Tınıstanov (1901-1938), Kırgız Türkçesinin yazımı için art arda Arap, Latin ve Kiril harflerine dayanan alfabeler hazırlamış bir eğitimci ve yazardır. Okuu Kitebi, Çoñdor Üçün Alippe, Bizdin Til, Ene Tilibiz, Kırgız Tili Boyunça Okuu Kitebi, Til Sabagı, Til İliminin Terminologiyalık Sözdüğü, Kırgız Tilinin Morfologiyası, Kırgız Tilinin Sintaksisi adlı kitaplarında, Kırgız Türkçesi dil bilgisi ve kullanılacak alfabeler hakkında bilgi vermiş; kuralları ortaya koymuştur.

Tınıstanov, Sovyetler Birliği'nde Stalin'in yönetimi tarafından Kırgızların tarihinden bahsettiği, Manas Destanı'nı anlattığı için 1938 yılında öldürüldü. Öldürülünceye kadar Türk dünyasında özellikle dil, okuma yazma eğitimi, alfabe konularındaki bilimsel tartışma, toplantı ve görüşmelerde Türk ve Rus yazar, şair ve bilim adamlarıyla bir araya gelmiş; Arap, Latin ve Kiril alfabelerinin Kırgız Türkçesine uygulanabilirliği konusundaki çalışmalarını tartışmıştır.

Bu çalışmada, Tınıstanov'un 1934'te Rusça ve Kırgız Türkçesi ile basılan Kırgız Adabiy Tilinin Cañı Orfografiyasının Dolbooru adlı eseri üzerinde durulacak ve özellikle onun teklif ettiği Latin harfli Türk alfabesinin Türkiye Türkçesi, Ortak Türk Alfabeti, 1990'dan sonra Azerbaycan, Özbekistan, Türkmenistan, Kazakistan ve Gagavuz Yeri'nin kullanmaya başladığı Latin harfli alfabenin karşılaştırılması yapılacaktır. Tınıstanov'un bu eseri, 1925'te toplanan Birinci Kırgızistan Muallimler Kongresi'ndeki Kırgız Türkçesi Alfabeti adlı bildirisi ile I. Türkoloji Kongresi'nde sunduğu "Türk Tilderinde Alfavit Tüzüü Pirensipteri" adlı bildirisinin birleştirilmiş ve genişletilmiş hâli olarak değerlendirilebilir.

Anahtar kelimeler: Alfabe, Kasım Tınıstanov, Kırgız Türkçesi, Kiril Alfabeti, Latin alfabeti, Ortak Türk Alfabeti, Türkoloji Kongresi.

Kasım Tınıstanov's Latin Alphabet of Kyrgyz Turkish

Abstract: Kasım Tınıstanov (1901-1938) was an educator and a writer who has consecutively prepared alphabets based on Arabic, Latin and Cyrillic letters for the writing of Kyrgyz Turkish. He established the rules and presented new information about Kyrgyz Turkish and the alphabets used in his books: Okuu Kitebi, Çoñdor Üçün Alippe, Bizdin Til, Ene Tilibiz, Kırgız Tili Boyunça Okuu Kitebi, Til Sabagı, Til İliminin Terminologiyalık Sözdüğü, Kırgız Tilinin Morfologiyası, Kırgız Tilinin Sintaksisi.

Tınıstanov was killed in 1938 by the administration of Stalin in the Soviet Union because he talked about Kyrgyz History and the Epic of Manas. Until the time he

---

* Makalenin Geliş ve Kabul Tarihi: 10.05.2018 - 20.06.2018

** Dr.Öğr.Üyesi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Ankara-Türkiye, ibrahimatabey@gmail.com
ORCID: 0000-0003-1771-5144

was murdered, he made meetings and scientific discussions with Turkish and Russian writers, poets and scientists about the language, literacy education and alphabet topics, especially in Arab, Latin and Cyrillic alphabets can be used or not in the Kyrgyz Turkish.

In this study, we will utilize Tınıstanov's work named Kırgız Adabiy Tilinin Cañı Orfografiyasının Dolbooru printed in Russian and Kyrgyz Turkish in 1934, and discuss particularly The Turkish Alphabet with Latin letters proposed by him in comparison to Turkish of Turkey, Common Turkish Alphabet, Alphabet with Latin letters as proposed has been used after 1990 in Azerbaijan, Uzbekistan, Turkmenistan, Kazakhstan and the Gagauz Lands. The work of Tınıstanov can be regarded as a synthesis and extension of the report titled Kyrgyz Turkish Alphabet he presented in the First Kyrgyzstan Congress of Teachers in 1925 and another report "Türk Tilderinde Alfavit Tüzüü Pirensipteri" was presented by him to the First Turcology Congress.

Key words: Alphabet, Kasım Tınıstanov, Kyrgyz Turkish, Cyrillic letters, Latin letters, Common Turkish Alphabet, Turcology Congress.

Giriş

Tınıstanov, 1926 yılındaki I. Türkoloji Kongresi'ne katılmış ve burada sunduğu "Türk Tilderinde Alfavit Tüzüü Pirensipteri" (Türk Dillerinde Alfabe Oluşturma İlkeleri) adlı bildiri, Latin alfabesine geçmek gerektiğini, Türk dili konuşan halkların kültürü, edebiyatı ve biliminin, aralarındaki ilişkinin aynı düzeyde gelişmesinde dilin önemli olduğunu belirtmiştir (Cigitov, 2005, s. 82; Maksutova, 2012, s. 18). Tınıstanov'un bu bildiri, Türk dünyasından gelen bilim adamlarının birçoğunun yanı sıra V. Barthold, S. Oldenburg, K. K. Yudahin, A. Samoyloviç, L. Şerba, S. Malov gibi bilim adamları tarafından da onaylanmıştır (Maksutova, 2012, s. 18). Tınıstanov, bu Kurultay'daki bildirisiyle bilim adamlarının görüşüne sunduğu Latin Alfabesi tasarısının ön hazırlığını, *Erkin Too* gazetesinin 29 Haziran 1925 tarihli sayısında yayımlamış ve niçin Latin harflerinin kullanılması gerektiğini anlatmıştır. Tınıstanov, Latin alfabesinin kullanılma sebebini, millî kültürü ve millî edebiyatı biraraya getirmede, Batılı ülkeler gibi bir araca sahip olma, olarak açıklamıştır (Maksutova, 2012, s. 18).

Tınıstanov, Latin harflerinden önce, Kırgız Türkçesinin Arap harfleriyle yazılması yönünde çalışmalar yapmış ve bu konuda *Okuu Kitebi* (1924), *Okuu, Cazuu Bil* (1927) adlı kitapları yazmıştır. Bu çalışmaları ile Kırgız Türkçesinde okuma yazma eğitimi ve gazete yayımlanmasının temellerini atmıştır (Cigitov, 2005, s. 81).

Tınıstanov, 1925 yılının başlarında K. K. Yudahin ile birlikte Kiril alfabesine dayanan Kırgız alfabesi taslağını da hazırlamıştı (Erkebayev, 1991, s. 184); ancak onun tasarladığı bu alfabe, 1926 yılında Bakü'de toplanan I. Türkoloji Kongresi'nde görüşülmeye dahi gerek görülmedi. Onun yerine Latin alfabesi

esaslı alfabe tartışıldı. Tınıstanov, zaten aynı yıllarda, Kırgız Türkçesinin Latin harflerine dayanan bir alfabe ile yazılması çalışmalarına başlamıştı ve muhaliflere karşı bu alfabeyle savunuyordu. Çünkü o dönemde *Erkin Too*, *Kommünist* ve *Cañı Madaniyat Colunda* adlı gazete ve dergilerde Arap alfabesini öven ve yeni alfabeyle eleştirip reddedenler vardı. Tınıstanov, bu eleştirilere karşı çıktı ve yeni alfabeyle savunan bir dizi makale yazdı (Erkebayev, 1991, s. 184).

Tınıstanov, “Baku Kalaasında Bolo Turgan Turkologiya Sezdi Cana Anın Kadırı” (Bakü Şehrinde Yapılan Türkoloji Kongresi ve Onun Önemi) adıyla bir makale yazıp *Erkin Too* gazetesinin 8 Nisan 1926 tarihli 15. sayısında yayımladı ve Bakü'deki *Kongre*'de, Latin harflerine dayanarak oluşturduğu *Kırgız Türkçesi Alfabeti* hakkında bilgi verdi. O, Latin alfabesindeki harflerin bütün Türklerde ortak kullanılması gerektiği düşüncesini savunuyordu (Bektenov, 1991, s. 11; Kuzan, 2016, s. 63).

Tınıstanov, Haziran 1925'te Bişkek'te gerçekleştirilen *Birinci Kırgızistan Muallimler Kongresi*'nde, Kırgız Türkçesinin Arap alfabesini bırakıp Latin alfabesine geçmesine dair bir bildiri sundu. *Kongre*'nin ana konusu alfabe değişikliği idi ve bu konunun uzmanları çağrılmıştı. Latin alfabesine geçilmesine karşı çıkan, *İşenaalı Arabayev*'in başını çektiği aydınlar, Kazak Türkçesi ile okuma kitapları yazan, *Alaş Ordacı* eğitimci *Ahmet Baytursunov* da davet edilmişti (Tınıstanov, 1991, s. 261). 25-27 Mayıs 1926 tarihindeki görüşmelerde, *Arabayev* ve *Baytursunov*'un önderliğindeki grup ile Latin alfabesine geçmek isteyenler arasında sert tartışmalar yapıldı. Akabinde Latin alfabesine geçme fikri, tarihî bir karar olarak aşağıdaki esaslarda kabul edildi:

- a. Tınıstanov'un fikri doğru olarak kabul edilsin.
- b. Latin alfabesine geçme meselesinin mahallî, ilmî ve pedagojik kısmının *Kongre*'ye bırakılmasına izin verilsin.
- c. Arap alfabesinin düzenlemesi bundan böyle durdurulsun.
- ç. Alfabe meselesi, *Kongre*'de yetersiz hiçbir kimseye bırakılmasın; Yoldaş Kasım Tınıstanov'a tevdi olunsun (Tınıstanov, 1991, s. 259).

Tınıstanov'un bildiri *Kongre*'de kabul edildikten sonra onun Latin alfabesine dayanarak düzenlediği, 24 harften oluşan *Kırgız Türkçesi Alfabeti*, 29 Haziran 1926'da *Erkin Too* gazetesinde yayımlandı (Bektenov, 1991, ss. 10-11). Bundan sonra Kırgızistan'da yeni alfabe kursları açılmış, 1927 yılında okullarda Latin harfleriyle öğretime başlanmıştı ve yeni harflere geçiş sürecinin 1930 yılında tamamlanması düşünülüyordu (Şimşir, 1991, s. 23). Bu alfabe, 1934'te Frunze'de (Bişkek) basılan ve Tınıstanov'un Kırgız Türkçesi dil bilgisi kuralları ve sorunlarını inceleyip terimlerini oluşturduğu *Proyekt Novoy Orfografi*

Kirgizskogo Literaturnogo Yazıka (Kırgız Edebî Dilinin Yeni Yazı Projesi) adlı eserde de örnekleriyle yer aldı (Özgen, 2014, s. 225).

1. Kasım Tınıstanov'un Latin Alfabesinin Değerlendirilmesi

Kasım Tınıstanov'un üzerinde durulacak olan Latin Alfabesi tablosu ve harflerle ilgili değerlendirmeleri, 1934'te Rusça ve Kırgız Türkçesi ile yayımlanmış olan *Proyekt Novoy Orfografiy Kirgizskogo Literaturnogo Yazıka / Kırgız Adabiy Tilinin Cañı Orfografiyasının Dolbooru* (Kırgız Edebî Dilinin Yeni Yazı Projesi) adlı eserinde yer almaktadır ve bu eser bundan sonra "KTLA" olarak gösterilecektir.

Tablo 1. K. Tınıstanov'un Latin Alfabesi ile sonraki yıllarda Türkçede kullanılan Latin harflerine dayanan alfabelerin karşılaştırılması.

KTLA'da harfler ve okunuşları ¹	Türkiye Türkçesi (1928)	Ortak Türk Alfabesi (1991'de kabul edildi.)	Azerbaycan Türkçesi (1991'de kabul edildi.)	Özbek Türkçesi (1992'de kabul edildi.)	Türkmen Türkçesi (1993'te kabul edildi.)	Kazak Türkçesi (2018'de kabul edildi.)	Gagavuz Türkçesi (1993'te kabul edildi.)
Aa	a	Aa	Aa	Aa	Aa	Aa	Aa
Bb	bı	Bb	Bb	Bb	Bb	Bb	Bb
Cc ²	cı	Çç	Çç	Çç	CHch(ç sesi)	C'c'(ç sesi)	Çç
Çç	çı	Cc	Cc	Cc	Jj(c sesi)	-	Cc
Dd	dı	Dd	Dd	Dd	Dd	Dd	Dd
Ee	e	Ee	Ee(kapalı e)	Ee(kapalı e)	Ee(e/ye sesi)	Ee/ÝE	Ee
Gg	gi	Gg	Gg	Gg	Gg	Gg	Gg
Ğğ	ğı	-	-	-	-	-	-
İi	ı	İi	İi	İi	İi	İi(i sesi)	İi
Jj	ij	Yy	Yy	Yy	Yy	Ýý(y sesi)	Yy
Kk	ki	Kk	Kk	Kk	Kk	Kk	Kk
Ll	lı	Ll	Ll	Ll	Ll	Ll	Ll
Mm	mı	Mm	Mm	Mm	Mm	Mm	Mm
Nn	nı	Nn	Nn	Nn	Nn	Nn	Nn
Ŋŋ	ıŋ	-	Ŋŋ	-	NGng	Ŋŋ	N'n'(ŋ sesi)
Oo	o	Oo	Oo	Oo	Oo	Oo	Oo
Əə	ə	Öö	Öö	Öö	O'o'(ö sesi)	Öö	O'o'(ö sesi)
Pp	pı	Pp	Pp	Pp	Pp	Pp	Pp
Qq	qı	-	Qq	Qq	Qq(kalın k)	-	Qq(kalın k)
Rr	ır	Rr	Rr	Rr	Rr	Rr	Rr
Ss	ıs	Ss	Ss	Ss	Ss	Ss	Ss

¹ Tınıstanov, 1934: 25.

² Tınıstanov, [c] sesi için "ç" harfini, [ç] sesi için "c" harfini kullanmıştır.

³ Alınma kelimelerdeki "kalın k" sesi için.

Şş	İş	Şş	Şş	Şş	SHsh(ş sesi)	Şş	S's'(ş sesi)	Şş
Tt	Tı	Tt	Tt	Tt	Tt	Tt	Tt	Tt
Uu	U	Uu	Uu	Uu	Uu	Uu	U'u'(ü sesi)	Uu
Yy	Ü	Üü	Üü	Üü	-	Üü	U'u'(ü sesi)	Üü
Zz	İz	Zz	Zz	Zz	Zz	Zz	Zz	Zz
ЬЬ	І	Іı	Іı	Іı	-	Yy(ı sesi)	Yy(ı sesi)	Іı
Ff	Fı	Ff	Ff	Ff	Ff	Ff	Ff	Ff
Xx	Hı	-	Xx(hırıltılı h)	Xx(hırıltılı h)	Xx(hırıltılı h)	-	-	Xx ⁴
Vv	ıv	Vv	Vv	Vv	Vv	-	Vv	Vv
Hh	He	Hh	Hh	Hh	Hh	Hh	Hh(h/hırıltılı h)	Hh
-	-	Ğğ	Ğğ	Ğğ	G'g'(ğ sesi)	-	G'g'(ğ sesi)	ğ ⁵
-	-	Jj	Jj	Jj	Jj	Žž(j sesi)	Jj	Jj
-	-	-	Ww	-	Ww	Ww(v sesi)	Y'y'(w sesi)	Ww ⁶
-	-	-	Ää(açık e)	Əə(açık e)	-	Ää(açık e)	A'a'(açık e)	Ää(açık e)

1.1. KTLA'ya Göre Ünlüler

1.1.1. KTLA'da, Kırgız Türkçesindeki sekiz adet *kısa ünlü* ses ayrı harflerle işaretlenmiştir (Tınistanov, 1934, s. 25; bk. Tablo 1):

a: [a] sesi, **e:** [e] sesi, **ı:** [ı] sesi, **i:** [i] sesi, **o:** [o] sesi, **ö:** [ö] sesi, **u:** [u] sesi, **y:** [ü] sesi.

Kırgız Türkçesinde birincil ve ikincil olarak bulunan *uzun ünlü sesler* farklı bir harfle işaretlenmemiş ama yazımda ikiz ünlü ile gösterilmiş ve şu şekilde açıklanmıştır:

Edebî dilde 37 ses kullanılır. Bunların içinden 31 ses ayrı harfler ile gösterilir, kalan altı ünlü ses yazımda çift harfler ile gösterilir. Onlar ayrıca alfabede yer almaz (Tınistanov, 1934, s. 25):

kaat (çetin, kıt), *sooru* (sağrı, verimli), *uuru* (hırsız), *cöö* (yaya), *ündüü* (ünlü, hoş), *een* (ıssız, boş) (Tınistanov, 1934, s. 26).

⁴ Alınma kelimelerdeki “ks” sesi için.

⁵ Alınma kelimelerdeki “yumuşak ğ” için.

⁶ Alınma kelimelerdeki “çift dudak w'si” için.

1.1.2. Tınıstanov'un 1934'te belirlediği Latin alfabesindeki ünlüleri gösteren harflerle 1928 yılında Türkiye'de kabul edilen Latin harfleri ve 1991'de belirlenen *Ortak Türk Alfabesi* arasında ses bakımından fark yoktur. Sadece [ɪ], [ö], [ü] seslerinin harf karşılıkları farklıdır:

Ünlü sesler	KTLA	Türkiye Türkçesi	Ortak Türk Alfabesi
[ɪ]	Ьь	ı	ı
[ö]	Өө	Öö	Öö
[ü]	Уу	Üü	Üü

1.1.3. KTLA'daki ünlülerde dikkat çekici bir ayrıntı da *kapalı* ve *açık* [e] seslerinin, Türkiye Türkçesinde olduğu gibi, ayrı harflerle gösterilmemesidir. 1991 yılında kabul edilen *Ortak Türk Alfabesi* ve 1991'den sonra Latin Alfabesini kullanmaya başlayan Türk lehçelerinde bu iki ses, Özbek Türkçesi dışında, farklı harflerle gösterilmiştir:

Ünlü sesler	KTLA	Türkiye Türkçesi	Ortak Türk Alfabesi	Azerbaycan Türkçesi	Özbek Türkçesi	Türkmen Türkçesi	Kazak Türkçesi	Gagavuz Türkçesi
Açık [e]	Ee	Ee	Ää	Əə	-	Ää	A'a'	Ää
Kapalı [e]	-	-	Ee	Ee	Ee	Ee	Ee	Ee

Kırgızistan'da 1939 yılından itibaren kullanılmaya başlanan Kiril alfabesinde de Tınıstanov'un daha 1925 yılında esaslarını belirlediği Latin alfabesinde ünlülerin gösterilme esası aynıdır.

1.2. KTLA'ya Göre Ünsüzler

1.2.1. Ünsüz sesleri karşılayan harfler, KTLA ile *Ortak Türk Alfabesi* ve *Türkiye Türkçesi Alfabesinde* büyük oranda örtüşmektedir. Üçünde de aynı olan harfler şunlardır:

b: [b] sesi ⁷	c: [ç] sesi	ç: [c] sesi	d: [d] sesi
g: [g] sesi	k: [k] sesi	l: [l] sesi	m: [m] sesi
n: [n] sesi	p: [p] sesi	r: [r] sesi	s: [s] sesi
ş: [ş] sesi	t: [t] sesi	z: [z] sesi	f: [f] sesi
v: [v] sesi	h: [h] sesi		

⁷ Tınıstanov, “küçük b” harfini de “B” olarak göstermiştir (bk. Tablo 1).

1.2.2. Ortak Türk Alfabeti ve Türkiye Türkçesi Alfabetinde bulunup KTLA'da bulunmayan iki adet ünsüz sesi gösteren harf vardır:

ğ: [yumuşak ğ] sesi   **j:** [j] sesi.

Bu seslerin KTLA'da yer almamasının sebebi, Kırgız Türkçesinde [g] sesinin [yumuşak ğ] sesine dönmemiş olması; [j] sesinin ise genel Türkçe gibi Kırgız Türkçesinde de bulunmaması, alıntı kelimelerde bulunanların ise ya [c] sesine dönmesi ya da "c" harfiyle yazılmasıdır:

1.2.3. Ortak Türk Alfabetinde bulunup KTLA'da bulunmayan bir harf vardır:

w: [w] sesi

Çift dudak ünsüzü olan [w] sesi, Kırgız Türkçesinde g > w değişikliği sonucunda ortaya çıkmış; yanındaki ünlü ile kaynaşıp ünlünün uzamasına sebep olmuştur. Bu bakımdan [w] sesi, Kırgız Türkçesinde *geçiş sesi* süreci yaşamış, KTLA hazırlandığında ise yanındaki ünlülerle kaynaşarak yok olmuştur. Bu sebeple KTLA'da [w] sesi için ayrı bir harf gösterilmemiştir. Bu harf Türkiye Türkçesinde de kullanılmamaktadır.

1.2.4. KTLA'da bulunup diğer alfabelerde yer almayan bir harf vardır:

ɣ: [kalın (art damak) ğ] sesi

KTLA dışındaki alfabelerde [kalın ğ] sesi için ayrı bir harf kullanılmamıştır. Bunun sebebi, Türkçede [g] sesinin yanındaki kalın ve ince ünlünün, bu ünsüzün ön ve art damak sesi olmasında belirleyici özelliği taşımasıdır. Dolayısıyla *Ortak Türk Alfabeti* ve *Türkiye Türkçesi Alfabetinde* bu kurala uyulmuştur.

1.2.5. KTLA ve Ortak Türk Alfabetinde bulunup Türkiye Türkçesinde bulunmayan üç harf vardır:

ŋ: [nazal (geniz) n] sesi   **q:** [kalın (art damak) k] sesi

x: [hırıltılı h] sesi

2. KTLA'nın Türk Cumhuriyetlerinde 1991'den Sonra Kullanılan Latin Alfabeti İle Ünsüzler Bakımından Karşılaştırılması

2.1. KTLA ile Azerbaycan Türkçesi Alfabeti

2.1.1. KTLA ile Azerbaycan Türkçesinde 1991'den itibaren kullanılmaya başlanan Latin Alfabeti arasında büyük oranda örtüşme vardır. KTLA'da bulunup Azerbaycan Türkçesinde kullanılmayan iki ünsüz harf vardır:

ɣ: [kalın (art damak) ğ] sesi   **ŋ:** [nazal (geniz) n] sesi

Yukarıdaki "ɣ" harfinin karşıladığı [kalın (art damak) ğ] sesi, Azerbaycan Türkçesinde kalın ünlülü kelimelerde "Qq" harfi ile karşılanmaktadır.

2.1.2. Aşağıdaki iki ünsüz harf ise KTLA’da yoktur ama Azerbaycan Türkçesinde kullanılmaktadır:

ğ: [yumuşak g] sesi   **j:** [j] sesi

Bu iki harfin KTLA’da bulunmama sebebi için “1.2.2.” maddesine bakınız.

2.2. KTLA ile Özbek Türkçesi Alfabeti

2.2.1. KTLA ile Özbek Türkçesinde 1992’den itibaren kullanılmaya başlanan Latin Alfabeti arasında ünsüz sesleri karşılığı olarak farklı harfler vardır:

Ses	KTLA’daki harf	Özbek Türkçesindeki harf
[c]	Çç	Jj
[ç]	Cc	CHch
[y]	Jj	Yy
[ŋ]	Ŋŋ	NGng
[ş]	Şş	SHsh

2.2.2. KTLA’da [kalın (art damak) ğ] sesi için kullanılan “oı” harfi Özbek Türkçesinde yoktur. Özbek Türkçesi, bu ses için “g” harfini kullanmaktadır ve bu harfin yanındaki ünlünün kalınlık ve inceliği, [g] sesinin ön damak ve art damak sesi olarak telaffuz edilmesini sağlamaktadır.

2.2.3. KTLA’da aşağıdaki sesler için harf karşılığı yoktur ama Özbek Türkçesinde harf karşılıkları vardır (Açıklama için “1.2.2.” ve “1.2.3.” maddelerine bakınız.):

Ses	KTLA’daki harf	Özbek Türkçesindeki harf
[yumuşak g]	-	G’g’
[j]	-	Jj
[w]	-	Ww

2.3. KTLA ile Türkmen Türkçesi Alfabeti

2.3.1. KTLA ile Türkmen Türkçesinde 1993’ten itibaren kullanılmaya başlanan Latin Alfabeti arasında ünsüz sesleri karşılayan farklı harfler vardır:

Ses	KTLA’daki harf	Türkmen Türkçesindeki harf
[c]	Çç	Jj
[y]	Jj	Ýý
[ŋ]	Ŋŋ	Ŋň

2.3.2. KTLA'da [*kalın (art damak) ğ*] sesi için kullanılan “oı” harfi Türkmen Türkçesinde yoktur. Türkmen Türkçesi, bu ses için “g” harfini kullanmaktadır ve bu harfin yanındaki ünlünün kalınlık ve inceliği, [*g*] sesinin ön damak ve art damak sesi olarak telaffuz edilmesini sağlamaktadır. Türkmen Türkçesinde kullanılmayan üç harf daha vardır:

Ses	KTLA'daki harf	Türkmen Türkçesindeki harf
[ğ]	Qıoı	-
[k]	Qq	-
[b]	Xx	-
[v]	Vv	-

2.3.3. KTLA'da aşağıdaki sesler için harf karşılığı yoktur ama Türkmen Türkçesinde harf karşılıkları vardır (Açıklama için “1.2.2.” ve “1.2.3.” maddelerine bakınız.):

Ses	KTLA'daki harf	Türkmen Türkçesindeki harf
[j]	-	Žž
[w]	-	Ww

2.4. KTLA ile Kazak Türkçesi Alfabeti

2.4.1. KTLA ile Kazak Türkçesinde 2018'den itibaren kullanılmaya başlanan Latin Alfabeti arasında ünsüz sesleri karşılayan farklı harfler vardır:

Ses	KTLA'daki harf	Kazak Türkçesindeki harf
[ç]	Cc	C'c'
[y]	Jj	İ'ı'
[ŋ]	Ŋŋ	N'n'
[ş]	Şş	S's'
[b]	Xx	Hh
[h]	Hh	Hh

2.4.2. KTLA'da bulunup Kazak Türkçesi Alfabetinde bulunmayan harfler:

Ses	KTLA'daki harf	Kazak Türkçesindeki harf
[c]	Çç	-
[ğ]	Qıoı	-

2.4.3. Kazak Türkçesinde bulunup KTLA’da bulunmayan harfler:

Ses	KTLA’daki harf	Kazak Türkçesindeki harf
[yumuşak g]	-	G’g’
[j]	-	Jj
[w]	-	Y’y’

2.5. KTLA ile Gagavuz Türkçesi Alfabeti

2.5.1. KTLA ile Gagavuz Türkçesinde 1993’ten itibaren kullanılmaya başlanan Latin Alfabeti arasında ünsüz sesleri karşılayan farklı bir harf vardır:

Ses	KTLA’daki harf	Gagavuz Türkçesindeki harf
[y]	Jj	Yy

2.5.2. KTLA’da bulunan ama Gagavuz Türkçesinde bulunmayan harfler:

Ses	KTLA’daki harf	Gagavuz Türkçesindeki harf
[ğ]	Ç ç	-
[ŋ]	Ŋ ŋ	-

2.5.3. Gagavuz Türkçesinde bulunup KTLA’da bulunmayan harfler:

Ses	KTLA’daki harf	Gagavuz Türkçesindeki harf
[yumuşak g]	-	ğ
[j]	-	Jj
[w]	-	Ww

Sonuç

Kasım Tınıstanov'un Kırgız Türkçesinin yazımı için hazırlamış olduğu Latin harflerine dayanan alfabe (KTLA) için şu sonuçlar söylenebilir:

- a. KTLA ile 1991'de hazırlanmış olan *Ortak Türk Alfabeti* arasında büyük oranda örtüşme vardır.
- b. KTLA ile Türkiye Türkçesinin yazımı için 1928'de kabul edilmiş olan Latin Alfabetine dayanan *Türk Alfabeti* arasında büyük oranda örtüşme vardır.
- c. KTLA ile Azerbaycan Türkçesi için 1991'de kabul edilmiş olan *Latin Alfabeti* arasında büyük oranda örtüşme vardır.
- ç. KTLA ile Gagavuz Türkçesi için 1993'te kabul edilmiş olan *Latin Alfabeti* arasında büyük oranda örtüşme vardır.
- d. KTLA ile Özbekistan Türkçesi için 1992'de kabul edilen *Latin Alfabeti*, Türkmen Türkçesi için 1993'te kabul edilen *Latin Alfabeti* ve Kazak Türkçesi için 2018'de kabul edilen *Latin Alfabeti* arasındaki farklılıklar fazladır. Bu lehçelerin kabul ettiği *Latin Alfabeti* ile *Ortak Türk Alfabeti* ve *Türkiye Türkçesi Latin Alfabeti* arasındaki farklılıklar da fazladır.
- e. KTLA ile *Ortak Türk Alfabeti* ve *Türkiye Türkçesi Latin Alfabetinin* büyük oranda örtüşmesi, Kasım Tınıstanov'un bu alfabetinin, Kırgız Türkçesi esas alınarak hazırlanmış olmasına rağmen Türkçenin diğer lehçeleri için de uygulanabilir olduğunu göstermektedir.

Ek: Kasım Tinıstanov'un 1934'te basılan *Proyekt Novoy Orfografiy Kirgizskogo Literaturnogo Yazıka / Kırgız Adabiy Tilinin Cañı Orfografiyasının Dolbooru* adlı eserindeki Latin Alfabesi (s. 25):

İmlanın ereçeleri

I. ADABIJ TILDEĞİ FONEMALARDYN SASTABV ÇANA ALIPPENİN TARTIBI

1. Adabij tilda 37 fonema qoldonulat da, bulardyn icinen 31 fonema ajrım tamqalar menen belgilenet, qalqan 6 yndyy fonema imlada qoş tamqalar menen belgilenip, alardyn syrettery alippenin qatar tartibinde kersetylbejt.

a) alippenin tartibi, alardyn vasma çana çazma tyrlory.

Basma		Çazma		Oquluştary	Basma		Çazma		Oquluştary
Baş tam-qalar	Kicine tamqalar	Baş tam-qalar	Kicine tamqalar		Baş tam-qalar	Kicine tamqalar	Baş tam-qalar	Kicine tamqalar	
A	a	A	a	a	O	o	O	o	o
B	b	B	b	вб	Ө	ө	Ө	ө	ө
C	c	C	c	сб	P	p	P	p	рб
Ç	ç	Ç	ç	çб	Q	q	Q	q	qb
D	d	D	d	дб	R	r	R	r	рr
E	e	E	e	e	S	s	S	s	бs 1)
G	g	G	g	gi	Ş	ş	Ş	ş	бş 2)
Q	q	Q	q	qb	T	t	T	t	tб
I	i	I	i	i	U	u	U	u	u
J	j	J	j	ij	Y	y	Y	y	y
K	k	K	k	ki	Z	z	Z	z	бz 3)
L	l	L	l	lb	Б	ь	б	ь	ь
M	m	M	m	mь	F	f	F	f	fь
N	n	N	n	nь	X	x	X	x	xь 4)
N	ң	N	ң	ңң	V	v	V	v	vь
					H	h	H	h	he

1) S tamqa V çana R tamqalardyn aldında Sь volup, qalqan unsyz tamqalardyn aldında бs volup oqulat.

2) Ş tamqa V aldında çana Şь volup oqulat.

3) Z tamqa R tamqanyn aldında Zь volup, qalqan unsyzderyn aldında бz volup oqulat.

4) V tamqa z, l, n, r, s tamqalardyn aldında Vь volup, qalqan unsyzderyn aldında бv volup oqulat.

Kaynakça

- Bektenov, Z. (1991). Kasım Kandıy Kişi. *Adabiy Çıgarmalar*, Bişkek.
- Cigitov, S. (2005). Kasım Tınistanov (1901-1938). *Türk Yurdu*, 25 (216), 79-84.
- Erkebayev, A. (1991). Cañı Madaniyatıbizdın Köç Başı. *Adabiy Çıgarmalar*, 177-191.
- Kuzan, E. (2016). *Kırgız Şairi Kasım Tınistanov'un "Kasım İrdarının Cıynagı" Adlı Eserinde Dil ve Üslup*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Maksutova, S. (2012). Kasım Tınistanov, Kırgızı Kırgız Yapanlardan Biridir (G. Murzakulova, Çev.), *Bizim Külliye*, 53, 16-19.
- Özgen, N. (2014). *Yirminci Yüzyılın İlk Yarısında Kırgız Edebiyatı Tarihi (1900-1950)*. Ankara: TDK Yay.
- Ploskiy, V. (1991). Tagdırdadı Belgisiz Baraktar, *Ala-Too*, 9-10, 268-273.
- Şimşir, B. N. (1991). *Azerbaycan'da Türk Alfabesi Tarihçesi*. Ankara: TDK Yay.
- Tınistanov, K. (1934). *Proyekt Novoy Orfografiy Kirgizskogo Literaturnogo Yazıka*, Frunze. (*Kırgız Adabiy Tilinin Cañı Orfografiyasının Dolbooru "Kırgız Edebî Dilinin Yeni Yazı Projesi"*).
- Tınistanov, K. (1991). Kırgızıstandadı Cañı Alfavit Üçün Küröştün On Cılı, *Ala-Too*, 9-10, 259-268.

